

Ігор М. Кукса
ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ
МОДЕЛІ РОЗВИТКУ АПК В УКРАЇНІ

У статті викладено результати дослідження сучасних умов формування інноваційного потенціалу АПК, державного регулювання інноваційною діяльністю АПК. Доведено, що основою розвитку наявного інноваційного потенціалу є зміна організаційної структури сільськогосподарського господарства країни.

Ключові слова: муніципальна реформа, сільське господарство, організаційна структура, інноваційна альтернативна модель сільського господарства, інноваційний потенціал АПК.
Літ. 10.

Игор Н. Кукса
ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ
МОДЕЛИ РАЗВИТИЯ АПК В УКРАИНЕ

В статье изложены результаты исследования современных условий формирования инновационного потенциала АПК, государственного регулирования инновационной деятельности АПК. Доказано, что основой развития имеющегося инновационного потенциала является изменение организационной структуры сельскохозяйственного производства страны.

Ключевые слова: муниципальная реформа, сельское хозяйство, организационная структура, инновационная альтернативная модель сельского хозяйства, инновационный потенциал АПК.

Igor M. Kuksa¹
DIFFICULTIES IN DEVELOPING THE INNOVATION MODEL
OF AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX IN UKRAINE

The paper discusses the research findings on the contemporary framework for developing the innovative capacity of the agro-industrial complex, as well as on the government regulation of innovations in agriculture. It has been reasoned that the key leverage of current innovations development is the change of the organisational structure of the national agriculture.

Keywords: municipal reform, agriculture, organizational structure, innovative alternative model of agriculture, agricultural innovation capacity.

Постановка проблеми. Ні для кого не є таємницею, що ставлення селян до аграрних реформ насторожене, а іноді й взагалі відверто негативне. Традиційний селянський консерватизм не сприймає різких змін, що стосуються способу життя, джерел доходів, загальної організації сільського упорядкування. Такий консерватизм був і є притаманний селянам усіх часів і всіх країн. Зрозуміло, що ризик будь-яких докорінних змін на селі величезний, оскільки економічні й природні процеси в сільському господарстві тісно переплітаються; результати праці з'являються після певного періоду напруженої праці (який може тривати декілька років); порушення системи технологічних і економічних відносин вимагає тривалого періоду для їх відновлення. Слід також врахувати, що в цілому мешканці села мають нижчий рівень освіти та інформованості. Напруження, що створюється безперервним виробничим циклом, залишає селянам мало можливостей, щоб подолати ці недоліки.

¹ National Academy of Management, Kyiv, Ukraine.

Аналіз останніх досліджень. Консерватизм українського селянства має ще й свої політичні корені. Чотири фундаментальні аграрні реформи докорінно змінили сільське господарство України. Сьогодні практично немає людей, які б пам'ятали, як була зроблена і які результати мала століпінська аграрна реформа, проте багато хто пам'ятає насильницьку колективізацію та її фатальні наслідки. Примусовий характер усупільнення майна, землі і праці надовго відбив довіру українських селян до будь-яких реформ взагалі. Переважна більшість тих, хто обробляє українську землю, не знає, наскільки далеко назад вони відкинуті від того, що може дати аграрний потенціал України, і сучасного життєвого рівня хліборобів у розвинутих країнах. Напевно не буде великою помилкою стверджувати, що система колективного господарювання все ще існує за однієї причини – немає визначеності, що може її замінити як в економічному, так і в соціальному плані [2; 6].

Невирішені частини проблеми. Глибинна підтримка колективних господарств пояснюється не лише економічними чинниками. Колективне господарювання – це ціла соціальна система, яка поставила в залежність від неї всіх мешканців села. Можна стверджувати, що масова підтримка колективних господарств – це скоріше підтримка соціальної системи, ніж економічної організації. Без колективних господарств життя на селі, особливо в сучасних умовах, може стати набагато складнішим. Саме тому формування інноваційної альтернативної організаційної структури сільського господарства неможливе без надійної гарантії захисту соціальних інтересів сільських працівників. І шлях до цього пролягає через передачу соціальних функцій колективних сільськогосподарських підприємств тим, хто повинен цим займатися – місцевим органам державної влади. Цей процес в певній мірі можна назвати муніципальною реформою.

Метою дослідження є аналіз основних напрямів розвитку інноваційної діяльності АПК в умовах сучасного розвитку економіки.

Основні результати дослідження. Розвиток соціальних функцій колективних і фермерських господарств був зумовлений неспроможністю держави забезпечити соціальний розвиток села. Саме тому держава всебічно підтримувала і навіть зобов'язувала колективні господарства піклуватися про своїх членів і всіх мешканців території колективного господарства. Колективні господарства повинні були планувати роботу із соціального розвитку села і звітувати про неї. Варіація рівня доходності колективних господарств спричинила відмінності в рівні розвитку соціальної інфраструктури в селах України [2; 6].

Проведення муніципальної реформи має важливу організаційну необхідність. По-перше, в умовах виникнення нових форм господарювання і типів підприємств цілком імовірно, що на території одного села можуть з'явитися декілька підприємств: колективних господарств, акціонерних компаній, фермерських господарств, кооперативів, асоціацій тощо. Хто ж з них буде відповідальний за забезпечення соціальної інфраструктури села? Якщо це і далі залишиться функцією колективних господарств, то чи слід іншим підприємствам (які по суті можуть бути конкурентами колективних господарств) відшкодовувати частину витрат, пов'язаних з користуванням соціальною інфраструктурою; чи вносити періодичну плату за користування; чи вкладати кошти у будівництво і бути співвласником? Усі ці варіанти навряд чи можуть

бути прийнятні. По-друге, буде дуже важко чи навіть неможливо визначати і контролювати ступінь користування соціальною інфраструктурою. По-третє, інші підприємства можуть не погодитися з відшкодуванням витрат на будівництво, оскільки методи будівництва і використання ресурсів у колективних господарствах можуть розцінюватися ними як неефективні. По-четверте, оскільки об'єкти соціальної інфраструктури знаходитимуться в спільному користуванні і вимагатимуть спеціального контролю і підтримки в майбутньому (а отже, і постійного виділення певних коштів), не всі підприємства виявлять бажання бути їхнім власником.

Доцільно сконцентрувати функції соціального розвитку села і передати їх органам місцевого самоврядування – сільським і селищним радам народних депутатів, які є представниками державної влади на селі.

Слід зазначити, що соціальна важливість сільських рад почала відроджуватися. Особливо цей процес активізувався, коли сільські ради почали відігравати ключову роль у вирішенні земельних питань. Відміна керівної і спрямовуючої ролі партійних організацій, демократизація суспільства, в тому числі соціальних відносин на селі, сприяє підвищенню авторитету сільських рад. Але, отримуючи політичну підтримку, економічне становище місцевих органів державної влади не покращується: бюджетні кошти вкрай обмежені, їх не вистачає на ті зростаючі потреби, з якими стикається сучасне село. Саме тому сільські ради, як і раніше, потребують реальної економічної допомоги колективних та інших господарств [2].

Ситуація може змінитися на краще лише тоді, коли докорінно зміниться процес фінансування сільських рад, коли вони будуть мати відповідні фонди, матеріальні й трудові ресурси для виконання своїх соціальних функцій. Безумовно, на сучасному етапі це може здатися нездійсненною мрією, але чітко розуміти й уявляти схему можливої гармонізації економічного і соціального розвитку означає пропонувати комплексний підхід в обґрунтуванні моделі інноваційної альтернативної організаційної структури сільського господарства. Це не підказка для невідкладних дій, а загальна концептуальна позиція щодо бачення майбутнього українського села.

Для збільшення економічних можливостей (без чого й неможливе здійснення соціальних функцій) органів місцевого самоврядування необхідне реформування системи оподаткування підприємств, розташованих у сільській місцевості. У зв'язку з цим слід виділити три важливі аспекти:

1. Існує необхідність виділення спеціального місцевого податку із загальної маси податків, що збирається з суб'єктів оподаткування в сільській місцевості. Це не означає, що повинен вводитися ще один вид податку або збільшуватися існуючі норми оподаткування. Мова йде про цільову орієнтацію певної частини зібраних податків для того, щоб можливо було побачити і проконтролювати їх використання на місцевому рівні.

2. Враховуючи особливо низький життєвий рівень сільського населення, визначення пріоритетного розвитку села, доцільно було б переглянути пропорції розподілу податку між державним, регіональним і місцевим рівнями.

3. Усі, хто є суб'єктами оподаткування в сільській місцевості, мають бути поставлені в рівні умови щодо збору місцевого податку. Концепція оподатку-

вання колективних господарств повинна враховувати передачу їхніх соціальних функцій органам місцевої влади [3; 5].

Для активізації соціальних функцій виконавчим органам місцевої влади знадобляться нові працівники, які могли б перейти туди працювати з аграрної сфери, вирішуючи таким чином проблему існуючого латентного безробіття в сільській місцевості, а також до певної міри зменшуючи загрозу виникнення відкритого безробіття в результаті ринкових перетворень у сільському господарстві.

Нові функції місцевих органів можливо було б організувати шляхом створення нових служб виконавчих комітетів:

1. Служба соціального розвитку. Цей відділ міг би бути відповідальним за планування соціального розвитку на місцевому рівні, обґрунтування проектів та їх реалізацію. В його функції входило б контактування з різними організаціями й установами, які конкретно здійснювали роботу з будівництва, введення в експлуатацію, ремонту й обслуговування об'єктів соціальної інфраструктури. Координація роботи об'єктів соціальної інфраструктури, а також погодження їхньої роботи з централізованими державними службами також могли б бути під контролем цього відділу. До компетенції служби соціального розвитку слід віднести функцію сприяння розвитку підприємництва в сільській місцевості, створення робочих місць, соціальної підтримки сільської молоді.

2. Служба соціальної підтримки пенсіонерів та інвалідів. Цей відділ міг би контролювати, як колективні господарства та інші підприємства дбають про своїх непрацездатних членів, вивчати потреби цих людей, знаходити можливості для їх забезпечення. Відділ не дублюватиме, а лише доповнюватиме функції районного відділу соціального забезпечення. Якщо ця категорія людей відчула б, що на місцевому рівні є спеціальна служба, завдання якої їм допомагати, необхідність у підтриманні зв'язків з колективними господарствами була б не такою життєво необхідною. Так можна було б подолати одну з найсуттєвіших перешкод на шляху до ринково орієнтованого сільського господарства.

3. Служба екологічного менеджменту. Необхідність такої служби у сільській місцевості виникла вже давно. В густонаселеній Україні, де ведеться відносно інтенсивне промислове і сільськогосподарське виробництво, державні органи екологічного контролю й охорони навколишнього середовища існують лише в містах. У той же час у сільській місцевості екологічні проблеми досягли загрозуючого рівня. Недосконала господарська практика призводить не тільки до негативних економічних наслідків, але й до екологічної небезпеки. Колективні господарства перетворилися на суттєвих забруднювачів навколишнього середовища; використання ними природних ресурсів і екологічна відповідність їхньої продукції не мають ефективної системи контролю. Вихід може бути знайдено лише за умови отримання місцевою владою функцій екологічного менеджменту, які вона б виконувала систематично і послідовно. Головна мета цієї служби полягатиме в гармонізації взаємовідносин сільської громади і природного навколишнього середовища. Така суспільно необхідна місія вимагає професійних експертів, обладнання, транспорту і, звичайно, певних повноважень. Служба зробила б усі підприємства, що знаходяться у

сільській місцевості, рівними перед вимогами збереження навколишнього середовища і виробництва екологічно безпечної продукції. Крім згаданих функцій, служба екологічного менеджменту могла б бути задіяною в організації якісного водопостачання, контролю за якістю продуктів харчування, захисту дендрофлори, сприяння рециркулюванню ресурсів і дотримання чистоти в населених пунктах [2; 3; 5]. Підготовка матеріалів для виділення і приватизації земельних ділянок, інші питання землевпорядкування могли б перейти до цієї служби.

Висновки. Муніципальна реформа – це заключна ланка моделі інноваційної альтернативної організаційної структури сільського господарства України. Вирішення економічних і соціальних проблем в єдиному контексті допоможе зробити кооперативну ідею більш сприйнятливою для тих, хто міг би скористатися її перевіреним і необмеженим потенціалом. Важливо, щоб була зрозуміла кінцева мета впровадження реструктуризації і відродження кооперації – підвищення рівня життя, визначеність щодо майбутнього, досягнення соціальної справедливості. Інноваційна альтернативна організаційна структура сільського господарства, заснована на саморегулюванні й самоврядуванні, яка не визнає суб'єктивного втручання окремих осіб, буде найнадійнішою гарантією для цього.

1. *Амбросов В.Я., Маренич Т.Г.* Великотоварні підприємства на основі впровадження інновацій // *Економіка АПК.* – 2007. – №6. – С. 14–19.

2. *Власність у сільському господарстві /* Під ред. П.Т. Саблука і В.В. Юрчишина. – К.: Урожай, 1993. – 348 с.

3. *Евдоченко И.Н., Шимшир'ян Г.В.* Форми участія государства в корпоративном управленні как собственика // *Економіка та держава.* – 2006. – №6. – С. 62–64.

4. *Каліна І.І.* Формування ефективних організаційно-економічних структур у рамках різних форм, типів і видів власності // *Проблеми підвищення ефективності інфраструктури: Збірник наук. праць Національного авіаційного університету.* – 2010. – Вип. 22. – С. 174–182.

5. *Купман Р.* Державне регулювання сільського господарства в розвинених країнах // *Пропозиція.* – 2006. – №6. – С. 8–9.

6. *Розвиток форм господарювання на селі /* В.Я. Месель-Веселяк, П.Т. Саблук, М.Й. Малік та ін. – К.: Урожай, 1993. – 366 с.

7. *Anderson, B.L.* (1988). Understanding Cooperative Marketing Strategies. In: *American Cooperation 1988* (pp. 165–174). Washington, D.C.: American Institute of Cooperation.

8. *Food and Agricultural Policy Research Institute (FAPRI)* (1994). *U.S. Agricultural Outlook 1994*. Staff Report No. 1-94. Iowa State University & University of Missouri-Columbia.

9. *Roy, E.P.* (1981). *Cooperatives: Development, Principles and Management*. 4 Ed. Danville, Illinois: The Interstate Printers & Publishers, Inc.

10. *Zdrojewski, E.* (1994). Co-ops in Cooperation. *Grain Journal*, November/December: 18–21.

Стаття надійшла до редакції 21.10.2013.